

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (2): 33-48

Geliş Tarihi:30.10.2019

Kabul Tarihi:12.12.2019

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.640317>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA BİR RUS ORYANTALİSTİN İSTANBUL'DAKİ İZLENİM VE DERLEMELERİ*

Vüsale MUSALI*

Öz

V.A. Gordlevsky (1876 - 1956) XX. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı'da bulunmuş Rus Oryantalisttir. V.A. Gordlevsky Türkoloji alanında uzmanlaşmış, defalarca Türkiye'de alan araştırması gerçekleştirmiş, Türk halkının gelenek ve görenekleri, kültürleri, sosyal hayatları, dinî düşünceleri üzerine incelemelerde bulunmuştur. Günümüze kadar Türkiye'de V.A. Gordlevsky'nin eserlerinden sadece "Anadolu Selçuklu Devleti" isimli kitabı yayımlanmıştır. Bunun dışında V.A. Gordlevsky'nin Türkiye'de bulunduğu sıralarda İstanbul, Ankara, İzmir ve diğer Anadolu şehirlerinden topladığı bilgiler ışığında kaleme aldığı makalelerden sadece biri tercüme edilmiş, bir makalesi ise tanıtılmıştır. Bunların yanı sıra yazarın Anadolu'nun dinî hayatıyla ilgili çalışmaları da bir makalede ele alınmıştır. Makalede V.A.Gordlevsky'nin 1909, 1910, 1911, 1913, 1916, 1926 ve 1928 yıllarında İstanbul'da bulunduğu sırada halk edebiyatı, etnografi, gelenekler, dinî hayat, günlük yaşam ile ilgili hatıralarını, derlemelerini tanıtmaya, Rus Türkolog'un izlenim ve hatıralarından yola çıkarak kaleme aldığı 4 ciltlik eserinde yer almış İstanbul'la ilgili araştırma ve derlemeleri özetlemeğe çalışmışız. Burada yer alan bilgiler İstanbul'un 20. yüzyılın başlarından 30'lu yıllarına kadarki ilmî, sosyal, dinî ve edebî hayatını araştırmacılara değerlendirme fırsatı sunuyor.

Anahtar kelimeler: Gordlevsky, İstanbul, Osmanlı, Oryantalist, Derleme.

* Bu makale, 3-5 Mayıs 2019 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Prof. Dr., Kastamonu Üniv. Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, vusalemusali@kastamonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1104-272X>.

The Impression and Compilations of a Russian Orientalist in Istanbul in the XIX Century

Abstract

Prof. Dr. V.A. Gordlevsky (186-1956) is a Russian orientalist who was in the Ottoman Empire from the beginning of the XIX century. V.A. Gordlevsky had specialized in Turkology and did field researches in Turkey many times. He investigated the traditions, culture, social life, religious thoughts of The Turks. Till nowadays there was published only “Anatolian Seljuk State” book by Gordlevsky in Turkey. In addition to this only one article was translated which was collected during the visit to Turkish cities, such as Istanbul, Ankara, Izmir and other Anatolian cities and one article was introduced. Also, the author’s work on the religious life of Anatolia is investigated in one article. In our article, we aimed to investigate the V.A. Gordlevsky’s memories related to literature, ethnography, traditions, religious and daily life during his visit to Istanbul in 1909, 1910, 1911, 1913, 1916, 1926, 1928 years. Also, we aimed to evaluate the researches and reviews of Istanbul, which took place in 4 volume book of Russian Turkologist which based on his impressions and memories. This work gives an opportunity to evaluate the scientific, social, religious and literary life of Istanbul from the beginning of the XX century till the 30th years.

Keywords: Gordlevsky, Istanbul, Ottoman, Orientalist, Compilation

Giriş

Edward Said, Oryantalizm tanımını şu cümlelere açıklamaktadır: “XVIII. yüzyıl sonlarını kabaca belirlenmiş bir başlangıç noktası kabul edersek oryantalizm Şark ile uğraşan toplu müessesedir; yani Şark hakkında hükümlerde bulunur, Şark hakkındaki kanaatleri onayından geçirir, Şark’ı tasvir eder, tadrîs eder, iskân eder, yönetir; kısacası Doğu’ya hâkim olmak, onu yeniden kurmak ve onun âmiri olmak için Batı’nın bulduğu bir yoldur” (Yücel, 2007: 428).

Rusya’daki oryantalizm Rusya’nın Doğu politikasının yürütülmesinde önemli rol üstlenmiştir. Doğu ülkelerinde bulunan, araştırma yapan Rus oryanta-

listlerin çoğu sadece bilim adamı değildirler. Onlar buldukları coğrafyalarda kendi devletleri adına faaliyetler yürütüyorlardı.

Çarlık döneminde Rus akademisyenlerin Orta Doğu'nun dini inanç tarihini araştırırken Hıristiyanlık etkilerinin ve kalıntılarının meydana çıkarılması ve onlara vurgu yapılması amacını ön plana çektikleri görüldüğü halde, Sovyetler zamanında resmi İslamiyet anlayışına muhalefette bulunan heterodoks tarikatlar arasında sosyalizm ideallerinin yaygınlaştırılmasının perspektifleri üzerine çalışmalara teşebbüs edildiğine tanık oluyoruz (Musalı, 2013: 43).

XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında Türkiye'deki halk bilimi ile ilgili ilk çalışmalar Avrupalı bilim adamları tarafından yürütülmüştür. Bunlardan birisi de V.A. Gordlevsky'dir. Prof. Dr. İ. Ortaylı 1920'li yıllardaki İstanbul hayatıyla ilgili ciddi hiçbir çalışmanın yürütülmediğinin altını çizmektedir (Ortaylı, 2019: 35). Bu boşluğu doldurmak adına V.A.Gordlevsky'nin İstanbul'un XX. yüzyılın başlarındaki sosyo-kültürel dokusunu günümüze aktaran çalışmalarını derlemeyi ve özetlemek suretiyle tanıtmayı uygun bulduk. Bu amaçla, adı geçen yazarın Rusça yayınlanmış olan 4 ciltlik "Seçkin Eserleri"ni inceleyerek burada İstanbul'un günlük hayatı, evliyalrı, türbe ve camileri, geleneksel törenleri, halk rivayetleri ile ilgili çalışmalarını tespit ederek bu makalemiz kapsamında ele aldık. V. A. Gordlevsky'nin bu araştırma ve derlemeleri Rusça yayımlansa da Türkçeye tercüme edilmemiş ve araştırmaya tabii tutulmamıştır. V. A. Gordlevsky'nin Türk toplumunu çeşitli yönlerden ele alan bu yazıları Türkiye'de bizzat kendi gözleri ile gördüklerine, duyduklarına dayanan değerlendirmeleri ve hatıraları olması sebebiyle kıymetlidir.

1. V.A. Gordlevsky kimdir?

Prof. Dr. V.A. Gordlevsky (1876-1956) tanınmış Rus Türkologlardandır. Moskova'daki Lazerev Doğu Dilleri Enstitüsü'nde eğitim almış, 1907-1948 yıllarında aynı üniversitede Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde çalışmıştır. 1946-1956

yılları arasında Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsünde bölüm başkanlığı yapmış, bu akademinin asıl üyesi olmuştur (Ли, 2009: 15).

2. Osmanlı coğrafyasına ne zaman ve niçin geldi?

V.A.Gordlevsky Türkoloji alanında uzmanlaşmış, birçok kez defalarca Türkiye’de alan araştırması gerçekleştirmiş, Türk halkının gelenek ve görenekleri, kültürleri, sosyal hayatları, dinî düşünceleri üzerine incelemelerde bulunmuştur. O, Türklerin dili, edebiyatı, halk bilimi ve tarihini konu eden çalışmalara imza atmış ve bu eserlerini makale ve kitap şeklinde yayınlamıştır.

V.A.Gordlevsky’nin 1909, 1910, 1911, 1913, 1916, 1926 (Eylül-Ekim) ve 1928 (Haziran-Ekim) yıllarında Türkiye’de bulunduğu esnada gördüklerine dayanan hatıraları, derlemeleri İstanbul’un 20. yüzyılın başlarından 30’lu yıllara kadarki ilmî, sosyal, dinî hayatı, edebiyatı, edebi ilişkileri değerlendirmek için önemli kaynaktır.

3. Osmanlı’daki Araştırma ve Derlemeleri

V.A.Gordlevsky’nin Türkiye ile ilgili araştırmaları, izlenimleri ve hatıraları onun ölümünden sonra 4 ciltten oluşan “Seçkin Eserler”inde toplanmış ve Moskova’da Şark Edebiyatı Yayınevinde basılmıştır.

Kitabın I. cildinde (1960) yazarın Türkiye tarihi ile ilgili yazıları yer almaktadır.

II. cilt (1961) Türk dili ve edebiyatı alanındaki makalelerini ihtiva etmektedir.

III. cilt (1962) Türkiye tarihi, medeniyeti ile ilgili araştırma, izlenim ve hatıralarından oluşmaktadır.

IV. cilt (1968) ise halk bilimi ve tanıtım yazılarını kapsamaktadır.

V. A. Gordlevsky’nin “Seçkin Eserler”inin 3. cildine Rus bilim adamı Y. Ludşuveyt’in yazdığı giriş yazısından belli olduğu üzere Gordlevsky, Osmanlı tarihini yazarken Ermeni ve Rumlara özel bir sempati duyduğunu saklamamıştır (Гордлевский, 1960: 5).

Tablo 1: V.A.Gordlevsky'nin "Seçkin Eserler"inde İstanbul'la İlgili Derlemeler

1.cilt	Osmanlı Rivayet ve Efsaneleri	s. 321-361
1.cilt	Tarihi Osmanlı Rivayetleri	s. 369-378
1.cilt	1926-1928 yıllarında Türkiye'de Derlenen Rivayet ve Efsaneler	s. 403-490
2.cilt	Fıkralar. Osmanlı Folkloru	s. 285-295
2.cilt	Meddahlar	s. 300-314
2.cilt	İstanbul Meddahları	s. 332-338
3. cilt	Sünnet	s. 50-52
3. cilt	Ortaoyunu	s. 52-58
3. cilt	İstanbul'da Öğretmen Okulu	s. 71-75
3.cilt	İstanbul'da Maden Yönetimi	s. 231-233
3.cilt	İstanbul'da Bir Türk Derneği	s. 287-298
3. cilt	İstanbul'da Muharrem Günleri	s. 417-422
3. cilt	İstanbul'da Bedesten Yapımı	s. 422-426
4. cilt	XVI. yüzyılda İstanbul	s. 15-71
4. cilt	İstanbul'da Külhanbeyi	s. 165-170

V. A. Gordlevsky'nin "Seçkin Eserler"inin 1. cildinde "Osmanlı Rivayet ve Efsaneleri" adlı bölümde Türklerin inançlarından kısaca bahsedilmiş ve genellikle yazarın İstanbul evliyalari ile ilgili derlemeleri okurlara taktim edilmiştir (Гордлевский, 1960: 321). V. A. Gordlevsky, evliyalari ile ilgili derlemelerini nerede ve nasıl yaptığına ilişkin bilgileri de aktarmaktadır: "Eğitim seviyesi düşük olan arkadaşım İsmail'le İstanbul'da cami, türbe ve kabir ziyaretleri gerçekleştirdim. İstanbul evliyalari ile ilgili bilgileri yaşlılardan, kahvehane sohbetlerinden edinmiş ve derlemeleri evde kâğıda geçirmişim. Derlediğim bilgiler kronolojik ve coğrafi sıralama esasında dizilmemiştir. Mezarlarını görmediğim evliyalari yıldız işareti ile belirtilmiştir. Bilgilerin sonuna derleme tarihleri de eklenmiştir" (Гордлевский, 1960: 324).

V. A. Gordlevsky'nin İstanbul'daki türbeler ve İstanbul Evliyalariyle ilgili derlemeleri hacimli olduğundan bilgileri kısaca çizelgede yer veriyoruz.

Tablo 2: İstanbul'daki Kutsal Mekânlarla İlgili Rivayetler

No	İsim	Türbe/mezarın bulunduğu yer	Rivayet sayısı	Derlenme tarihi
1.	Karabaş Mustafa Baba	Galata, Tophane	2	1910
2.	Nebadi Baba	Galata, Lüleciler	1	1910
3.	Bekri Mustafa	Galata, Yağkapanı	2	1909
4.	Yunus	Unkapanı	1	1909
5.	Kantarcı Baba	Unkapanı	1	1909
6.	Eskici Baba	Unkapanı	1	1909
7.	Emirî	Zeytin İskelesi	1	1909
8.	Merkez Efendi	Mevlanakapı	3	1908-1909
9.	Yuşa	Beykoz	1	1909
10.	Bayezid Camii	İstanbul	1	1909
11.	İbrahim Efendi	Üsküdar	1	1910
12.	Şeyh Hafız	Üsküdar	1	1910
13.	Şeyh Abdulhalim	-	1	1910
14.	Helvacı Baba	Sirkeci	1	1910
15.	Aydınoğlu	Salkımsöğütlü	1	1910
16.	Himmet Dede	Üsküdar	1	-
17.	Miskinler Tekkesi	Üsküdar	2	1906-1910
18.	Kaygusuz Baba	Üsküdar	1	1910
19.	Bilinmeyen Evliya	Anadoluhisarı	1	1910
20.	Çımarlı Baba	Anadoluhisarı	1	1910
21.	Laleli Baba	Aksaray – Laleli	1	1908
22.	Toklu Baba Tekkesi	Ayvansaray	2	1909
23.	Cevlanî Dede	?	1	1909
24.	Vefa	İstanbul	2	1909
25.	Nalıncı Baba	Unkapanı	1	1909
26.	Veli Baba	Galata	-	1910
27.	Seyid Battal Gazioğlu	Galata	1	1910
28.	Silahî Mehmet	Cumapazarı	-	1910
29.	Hamal Dede	Ayvansaray	1	1909
30.	Kralkızı	Ayvansaray	1	1909
31.	Sümbülzade	-	2	1909
32.	Akgömlek Mehmet	Eyüpsultan	-	1910
33.	Feridun Baba	Eyüpsultan	1	1910
34.	Bâkî	-	1	1909

35.	Kasap İlyas	Psamatya	1	1910
36.	Pervane Baba	Psamatya	1	1910
37.	Salih Dede	Anadoluhisarı	1	1910
38.	Leylek Baba	Üsküdar	1	1909
39.	Karaca Ahmet	Üsküdar	1	1909-1910
40.	Ashab Abudderder	Cumapazarı	2	1909
41.	Evliya mezarları (3 evliya)	Hekimoğlu Ali Paşa Camii civarı	1	-
42.	Ya Vedut	Üsküdar	1	1909
43.	Kılıç Dede	İstanbul	1	1909
44.	Davulcu Mustafa	İstanbul	1	1909
45.	Gülbaba	İstanbul	1	1908
46.	Ayasofya Camii	İstanbul	3	1908
47.	Hızır Bey Türbesi	Eyüp	1	1910
48.	Cafer Baba	Zindan kapısı	1	1909
49.	Haydar Baba	İstanbul	1	1909
50.	Deli Hasan Baba	Sirkeci	1	1909
51.	Horoz Baba	Eskici Baba mezarının yanı	1	1908
52.	Eyüp Ensari	İstanbul	1	1908
53.	Çırpıcı	Makriköy	1	1910
54.	Gıyaseddin	İstanbul	1	1908
55.	Bukağılı Baba	Aksaray	1	1908
56.	Oğlanlar tekkesi (Olannar)	Aksaray	1	1908
57.	Cibali Baba	Piri Paşa	1	1908
58.	Takkeci Baba	İstanbul	1	1906
59.	Mehmet Pertev Paşa	Eyüpsultan	1	-
60.	Canfeda Tekkesi	Dolmabahçe-Türbe Sokağı	1	1911
61.	Nasuhî	Üsküdar	2	1911
62.	Bağlı Baba	İstanbul	1	1909
63.	Yıldız Baba	Yeni Camii	1	1910
64.	Kandilli Baba	Eğrikapı	1	1909
65.	Beykozlu Mehmed	Beykoz	1	1911
66.	Yıldız Baba	Yenicami	-	1910
67.	Kesik Baba	Üsküdar	1	1911
68.	Nene Dede	Üsküdar	1	1911
69.	Arpacı Baba	Bahçekapı - İstanbul	1	1910
70.	Selamet Baba	Bahçekapı	-	1909
71.	Zahid mezarları	Eyüp	-	1909

72.	Fethi Çelebi	Fatih	-	1909
73.	Ka'b	Ayvansaray	-	1908
74.	Kasım Çavuş	İstanbul	1	1909
75.	Karyağdı Baba	Eyüp	1	1908
76.	Kılıç Ali Paşa	Tophane	1	1911
77.	Hasan Burhaneddin	Galata	2	-
78.	Hüdayi Baba	Üsküdar	1	1911
79.	Haşim Baba	Üsküdar	1	1911
80.	Hattat Baba	Üsküdar	1	1911
81.	Emir Hoca Adbül Kadir	Üsküdar	1	1911
82.	Derviş Mehmet	Eyüp	1	1911
83.	Çıplak Mustafa	Kasım Paşa	1	1911
84.	Melek Baba	İstanbul	1	1910

Söz konusu araştırma tümüyle Türkiye Türkçesine tercüme edilirse İstanbul'daki cami, türbe ve evliyalara ilgili araştırmalara ışık tutacaktır.

V. A. Gordlevsky'nin eserlerinin 1. cildinde “Tarihî Osmanlı Rivayetleri” başlıklı bir derleme de yayımlanmıştır (Гордлевский, 1960: 369-378). Yazar tarihî rivayetleri ayaküstü topladığını not düşmüş, nitelik ve nicelik açısından o kadar da değerli olmadığını itiraf etmiştir. Gordlevsky İstanbul camileri hakkındaki bilgileri arkadaşı İsmail'den almıştır. Derlemeye farklı başlıklar verilmiştir: “Şehir isimlerinin kökeni”, “Şehirlerin kuruluşu, camilerin yapılışı”, “Lanetli yerler”, “Hükümdar hatıraları”.

Araştırmada İstanbul'da bulunan Rumeli Hisarı, Kız Taşı, Sultan Ahmet Camii, Köprülü Mehmet Paşa Camii, Burmalı Camii, Şehzade Camii, Cerrah Mehmet Paşa Camii, Mısır Çarşısı, Konstantin Sarayı ile ilgili rivayetler aktarılmıştır. Üsküdar'daki Şemşi Paşa mezarlığını ise lanetli yer olarak kayda almıştır (Гордлевский, 1960: 375).

Kitapta Yedikule ve Seraskierat'la (Eskisaray) ilgili rivayetler de aktarılmıştır.

Yazarın “Seçkin Eserler”inin 1. cildinde “1926-1928 yıllarında “Türkiye’de Derlenen Rivayet ve Efsaneler” serlevhalı araştırması yer almaktadır (Гордлевский, 1960: 403). 90 sayfadan fazla olan derlemede İstanbul'daki kutsal

yerler, batıl inançlar hakkında rivayet ve efsanelere yer verilmektedir. Araştırmacı bu bilgileri İstanbul, Ankara, Yabanabad, Kırşehir, Aksaray, Konya, Kütahya ve Bursa'da derlemiş ve makalede derleme yerine göre alt başlıklar koymuştur.

Makalenin birinci kısmı İstanbul'da derlenen bilgileri ihtiva etmektedir. Gordlevsky hangi bilgiyi kimden aldığını da not düşmüştür:

Tablo 3: *Kaynak Kişiler*

Derleme Numarası	Derlenen Kişi
K. 1-47	Meddah Fındık Hafız
K. 48-50	Mazhar'ın eşliğinde
K. 51-54	Osman
K.55	Çeşitli kişilerden
K. 68-85	Osman Said
K. 86-116	Çeşitli kişilerden
K. 117-118	Abdullah'ın kahvehanesinde
K. 123- 126	Osman Said
K. 127-130	Fevzi Baba
K. 131-134	Cemal
K. 135-140	Mikdad

Gordlevsky bilgileri kimden, nasıl ve hangi sebeple topladığı meselesine de açıklık getirmiştir. Gordlevsky, Kumkapı'da Aşkı'nin meddah meclisinde bulunmuş ve orada Aşkı'nin Fındık Hafız adlı 20 yaşlı çırağı ile tanışmıştır. Fındık Hafız tembelliği sebebiyle medreseden kovulmuştu ve zamanını boşa geçiriyordu (Гордлевский, 1960: 403). O, yeni yeni meddahlığa başlamıştı. Gordlevsky, Fındık Hafız'ın serseri, avare olduğunu anlatmak için uzun cümleler kurmuştur. Adı geçen kişi, eğitimsiz olmasına rağmen İstanbul'un günlük hayatı hakkında bilgilere sahiptir.

Gordlevsky, İstanbul'da Gedikpaşa'da kaldığını ve alan araştırmasına bu semtten başladığını yazıyor. Bütün gün gezdiğini belirten Gordlevsky 1921-1927 yıllarında vuku bulan yangınların halkın hayatını nasıl değiştirdiğinin de altını çizmiştir. Oryantalist, Fındık Hafız'la 4 kez derlemeye çıkmıştır. Fındık Hafız bu gezilerde bildiği, hatırladığı her şeyi anlatmıştır. Fındık Hafız'ın anlatım şeklini

tenkit eden Gordlevsky meddahların daha güzel anlatı tarzının olması gerektiğini de dile getirmiştir.

Gordlevsky'nin Fındık Hafız'la olan derleme gezisi 11 Ağustos 1926 yılında ansızın sona ermiştir. Yazar bâtil inançların ve halk inançlarının hepsini derleyemediğine teessüf ediyor ve bu bilgilerin artık kaybolmaya yüz tuttuğunu, yerini yeni bilgilerin aldığını yazıyor.

Gordlevsky, Fındık Hafız'dan hem İstanbullu derviş ve evliyalar hem de İstanbul'un çeşitli yerleri hakkında rivayet ve efsaneler derlemiştir. Bu anlatılar aşağıda listelenmiştir.

Firuz Ağa Camii, Gevherli Hanım Camii, Yuşa, Eyüp Sultan, Çifte Gelinler Türbesi, Yusuf Baba Türbesi, Erdi Baba Türbesi, Göbekli Dede, Pamuk Baba, Hasan Baba, Handan Baba, Derviş Mehmet, Çarpıcı Çayırı, Mehmet Ali Paşa Türbesi, Elekli Baba, Bağdadi Baba, Seyyid Ahmet Haydar (Dereli Pehlevan), Sümbül Efendi, Adli Efendi, İsmail Türbesi, Cerrah Paşa, Karslı Yusuf Paşa, Cevlani Dede, Fırdöndü Hazretleri, Mısır Sufli Hazretleri, Ahmet Rasım, Kemaleddin ve ya Sarı Güzel, Abbas Efendi, Mehmet Efendi, Osman Ağa ibn Abdullah, Koyun Baba, Küllah Baba, Fettah Dede, Hurrem Baba, Süleyman Ağa, Hafız Mustafa, Hızır, Himmet Dede (Гордлевский, 1960: 403-411).

Gordlevsky, iki yıl sonra yani 1928 senesinde İstanbul'a geldiğinde kutsal mekânlarla ilgili yarım kalmış derlemelerini devam ettirme kararını aldığını yazıyor (Гордлевский, 1960: 411). Oryantalist, kitapçı Hafız Raif'le konuşması sırasında türbeleri bulmak için kendisine yardımcı olacak bir kişi aradığını dile getirmiş; kitapçı da Gordlevski'ye Mazhar adlı bir din görevlisini tavsiye etmiştir. Gordlevsky, Mazhar'ın Rufai dergâhında hizmet ettiğini, o sıralarda Cuma, Cumartesi ve Pazar günlerinde hanendelik yaptığını, bunun dışında eski eşya satışına aracılık ettiğinin, boş zamanının çok olduğunun altını çizmiştir (Гордлевский, 1960: 412). Mazhar, Gordlevsky'yi Rufai şeyhi Mehmet'e götürmüş, Üsküdar'daki asıl Rufai tekkesi Asitane'ye gitmeleri mümkün olmamıştır.

Gordlevsky, Mahzar'ın aktardığı rivayetlerden yalnızca üçünü kaleme almıştır: Mahmut Hüdai Efendi ve Sankiyedim Camii hakkında birer anlatı ile bir Rufai dervişinden bahseden bir rivayet (Гордлевский, 1960: 412).

Rus bilim adamı, Kasımpaşa'da bulunduğu esnada yaklaşık yüz yaşında bulunan Osman isimli ihtiyar bir adamla konuşma fırsatını yakalamış ve ondan dört kutsal mekânla (Ciğerim – Baba Bedevi, Lohusa Kadın Fatıma, Ali Kuzu Baba, Helvacı Bacı) ilgili bilgiler almıştır.

Gordlevsky bu makalesinde çeşitli kişilerle yaptığı görüşmelerde Abdulkadir Geylanî, Şeyh Ahmet Rufai, Şeyh Mehmet, Ayni Ali Baba, Yusuf Reis, Prangalı Ali Baba, Ciğerim Baba, Hasan Hüsameddin Uşşakî, Sefer Dede, Hüsrev Çelebi, Niyazi Mısıfî, İdris-i Muhtefî gibi evliya ve kutsal zatlar hakkında bilgiler toplamıştır (Гордлевский, 1960: 413-417).

Kitapta yayımlanmış 68-84 numaralı rivayetler İstanbul'da Osman Sait'ten derlenmiştir. Gordlevsky, Osman Sait'le 1928 yılında Kırşehir'de tanıştığını, 1928 yılında ise ilişkilerinin daha da yakınlaştığını belirtiyor. Oryantalistin verdiği bilgilere göre Osman Sait önce medrese eğitimi almış, daha sonra liseden mezun olmuş, öğretmenlik yapmış ve İstanbul Üniversitesi Kimya Bölümü'nü kazanmak istediğini belirtmiştir (Гордлевский, 1960: 418). Gordlevsky, Osman Sait'ten Cinli Ev, Seyrek, Zembilli Ali Efendi, Karabaş, Kılıç Ali Paşa, Mehmet Ali Paşa, Şehitlik, Abdül Melek başlıklı rivayetleri toplayarak yayımlamıştır.

Eserdeki 85-116 numaralı bilgi ve rivayetler çeşitli kişilerden derlenmiştir. Burada Çullu Baba ve Murat Baba, Ali Uçtum Baba, Rauf Baba, Mehmet ibn Sinan, Pir Mahmut Hüdai, Dursun Baba, Yaşar Baba, Rahmet Baba, Gizlice Evliya, Zırzop Dede, Fuccar Baba, Fettah Baba, Zihni Baba, Arif Baba, Üftad Efendi, Fidan Baba, Rüstem Baba, Eskici, Laleli, Ferhat Baba, Şirin baba, Derviş Mehmet, Çavuş Baba, Abdullah Paşa, Fırkat Dede, Osman Efendi, Fırkatdin Efendi, Ahmetullah ile ilgili rivayetler anlatılmıştır (Гордлевский, 1960: 421-426).

Gordlevsky, İstanbul'da Tatar kökenli Abdullah'ın kahvehanesinde de iki derleme (Muhyiddin rivayeti ve Ya Vedud hikâyesi) yapmıştır (Гордлевский, 1960:

428-429). Yazının sonunda Osman Sait ve Azerbaycan kökenli Cemal'den evliyalara ilgili edindiği bilgileri eklemiştir.

Gordlevsky'nin yukarıda kısaca özetini vermeğe çalıştığımız derlemeleri, günümüzde unutulmuş, mezarları ve türbeleri yok olmuş bazı evliyalar ve genelde İstanbul'un inanç hayatı hakkında kayda değer hususları bu gün bize hatırlatması açısından da önem arz etmektedir.

Gordlevsky'nin eserlerinin 2. cildinde “Osmanlı Folkloru ile ilgili malzemeler-anevdotlar” başlıklı araştırma yayımlanmıştır (Гордлевский, 1961: 285-294). Araştırmanın giriş kısmında İstanbul'da bazı fıkraların, anekdotların derlenerek yayımlandığını söyleyen araştırmacı bunlara dikkatli bir şekilde yaklaşmak gerektiğini not düşmüştür. Anevdotların basılmasıyla halk anekdotların gerçek versiyonunu değil, kitaptaki şeklini hafızasına kazıyor. Sonuçta anekdotları araştırmak zorlaşıyor. Oryantalist, meddahların da fıkraların orijinalliğini değiştirmesi meselesini tartışmaya açıyor.

Aptal ve ahmak konulu fıkralar Gordlevsky'nin ilgisini çekmiştir. Oryantalist bu fıkraların bazılarını anlamsız bulduğu için eserine dâhil etmemiştir. Anevdotların çoğu 1905-1907 yıllarında İstanbul'da derlenmiştir. Burada 41 fıkra yer almaktadır. Kitaptaki fıkraların günümüze kadar Türkçeye tercüme edilmediğinin altını çizelim.

Gordlevsky eserlerinin 2. cildinde “Türkiye'de meddahların dünü ve bugünü” (Meddah Aşki Efendi'nin anlatıları) başlıklı yazısına yer verilmiştir. Araştırmacı bu yazısında 1920 yılında İstanbul'da bulunduğu sırada Sirkeci'de iki katlı bir kahvehanede Meddah Aşki'yi izlemiş ve izlenimlerini yazısına aktarmıştır. Makalede 10 meddah hikâyesi derlenmiştir.

Yine aynı ciltte “İstanbul meddahları” adlı araştırma ile karşılaşırız. Gordlevsky bu yazısında meddahlarla ilgili derlemelerle kısıtlı kalmamış ve araştırma yaparak karşılaştırmalı çalışmayı ortaya koymuştur (Гордлевский, 1961: 332-338).

Oryantalist “Sünnet” başlıklı yazısında Osmanlı’da katıldığı sünnet düğünleri ile ilgili hatıralarını aktarmış, düğün hazırlıklarına 1 hafta önceden başladığından, 5 koyun kesildiğinden, bahçede yatakların kurulduğundan ve bu düğünlerde gerçekleştirilen oyunlardan, yapılan yemeklerden bahsetmiştir (Гордлевский, 1962: 50).

Gordlevsky yolda giderken tesadüfen direk üzerinde sünnet töreni ile ilgili duyuru görmüş olduğunu belirtir. Duyuruda İstanbul Saraçhanebaşı’nda Erkek Lisesi olan Numûne-i Terakki okulunda 5 Ağustos 1926 yılında toplu sünnet töreni yapılacağı, ilgilenenlerin okul müdürlüğüne başvurması gerektiği yazılmıştır (Гордлевский, 1962: 50).

Gordlevsky “Ortaoyunu” ile ilgili hatıralarına ve gözlemlerine dayanan uzun bir makale yayınlamıştır (Гордлевский 1962: 52). Makalede yazar, arkadaşı Sadık’la birlikte İstanbul’da katıldığı Orta oyunu hakkında bilgilerini aktarmıştır. Hatta Cumhuriyet kurulduktan sonra Mustafa Kemal Atatürk’ün önünde Ortaoyunu oynanmış ve Mustafa Kemal Atatürk oyunu beğenmiştir.

“İstanbul’da Öğretmen Okulu”. Gordlevsky’nin Türkiye Silüetleri’ne dâhil edilmiş bir diğer makalesi “İstanbul’da Öğretmen Lisesi” başlıklı yazısıdır. Yazar, İstanbul’da bulunduğu sırada bu liseyi ziyaret etmiş, lise müdürü Satı Bey’le görüşmüş, lisedeki eğitim ve öğretimle ilgili dikkat çekici bilgiler aktarmıştır (Гордлевский, 1962: 71).

Bu makaleyi takiben “Kadın Eğitimi” başlıklı yazısında İstanbul’da bulunduğu sırada gördüğü kız okulu ve buradaki eğitimden bahsetmektedir. İlk kız lisesinin 1911 yılında İstanbul’da faaliyete başladığını yazan oryantalist 1914 yılında İstanbul Üniversitesinde kadınlar için kursların açılması konusuna da değinmiştir. Makalede kız liselerinin eğitim öğretimi ve müfredatıyla ilgili bilgiler aktarılmaktadır (Гордлевский, 1962: 75).

“İstanbul’da Bir Türk Derneği” başlıklı makalede 24 Aralık 1908 yılında kurulmuş “Türk Derneği”nin faaliyetine ışık tutulmuştur (Гордлевский, 1962: 287-298).

“İstanbul’da Muharrem Günleri” isimli makalede İstanbul’da Muharrem ayının 10. gününe denk gelen Aşure günü - Kerbela’da Hz. Hüseyin’in şehit edildiği gün yas tutulmasından, bununla ilgili ritüellerden, hazırlanan yiyeceklerden, tekkelerde Muharrem ayında gerçekleştirilen ayinlerden bahsedilmiştir. Şöyle ki Muharrem ayının ilk günü şeyhlerin tekkede mateme girdiklerini, su içmediklerini, müritlerin ise sadece 2-3 kaşık hoşaf içtiklerini, daha sonra 72. 000 defa Tevhid okunduğunu, Bektaşî dervişlerin Muharrem ayının 10. gününde yemek dağıttıklarını, suya nasıl okunduğunu ve Aşure günü okunmuş su dağıttıklarını tasvir etmiştir.

“İstanbul’da Bedesten Yapımı” isimli makalede İstanbul’da bedesten yapımının tarihçesi gözden geçirilmiş, pazarın ne zaman açıldığı, bu esnada dualar edildiği gibi ilgi çekici konular ele alınmıştır.

Gordlevsky’nin “XVI. yüzyılda İstanbul” başlıklı çalışması ilgi çekicidir, fakat yarım kalmış olup, müsvedde şeklindedir (Гордлевский, 1968: 15-71). 71 sayfadan oluşan bu araştırma önsöz ve 14 bölümden ibarettir. Gordlevsky bu çalışmasında yerli ve yabancı kaynakların yanı sıra İstanbul kahvehaneleri, pazarları vb. yerlerde İstanbullularla, meddahlarla görüşerek derlediği bilgileri kullanmıştır. Bu şekilde İstanbul tarihiyle beraber İstanbul’daki sosyal hayat, etnografi, halk kültürü ile ilgili geniş bilgiler taktim etmiştir. Eserde İstanbul’un fethi, menkıbe geleneği, ideolojik temayül Ebüssuûd, imalathaneler, ticaret ve Pazar, şehir, mahal- le ve yönetim, toplumun üst sınıfı, yeniçeriler, kâfirler, saray, Bizans törenleri gibi başlıklar verilmiştir. Başlıkların bazıları çalışılmamıştır. Yazar kullandığı ve kullanacağı kaynakları da belirtmiştir. Gordlevsky önsözde Ahmet Refik’in İstanbul’la ilgili eserinden esinlendiğini ve bu eserden kaynak olarak yararlandığını not düşmüştür (Гордлевский, 1968: 553).

Sonuç

Osmanlı halk bilimiyle ilgili derleme çalışmalarına oryantalistler XIX. yüzyılın sonlarından itibaren başlamışlardır. Gordlevsky de Osmanlı halk bilimi üzerine derleme yapan ilk oryantalistler sırasındadır. Diğer oryantalistlerden farklı

olarak Gordlevsky'nin çalışmaları günümüze kadar yeterince tanıtılmamış, tercüme edilmemiş ve ilgili alandaki bilimsel araştırmaların dışında kalmıştır.

Oryantalist V. Gordlevsky'nin 1900'lü yılların başından itibaren Osmanlı'da bulunduğu sırada İstanbul'un çeşitli cami, türbe, mezarlık, okul, mahalle, kahvehane, meddah meclislerinde derlediği bilgiler ışığında Osmanlı dönemi İstanbul'unun inanç hayatına, halk bilimine, edebiyatına ışık tutma imkânı elde ediyoruz. Makalede V. A. Gordlevsky'nin 4 ciltlik "Seçkin Eserleri"nden İstanbul'la ilgili kısımları kısaca özetlemeğe çalıştık. Eserdeki bilgilerin XX. yüzyılın başlarında derlendiği dikkate alınırsa yıkılmış, yanmış, tahrip edilmiş tarihi mimari anıtlarıyla ilgili önemli bilgileri ihtiva ettiği belli oluyor. Bunların yanı sıra İstanbul evliyalari, İstanbul türbeleri konulu çalışmalarda kullanılacak önemli rivayet ve efsaneleri de içermektedir. Gordlevsky'nin inceleme ve araştırmaları Osmanlı dönemindeki halk bilimi çalışmaları için orijinal bilgileri ihtiva etmesi açısından kıymetli kaynaktır. Gelecekte yürütülecek karşılaştırmalı araştırmalar neticesinde Gordlevsky'nin bu derlemelerinin önemi ortaya çıkacaktır.

Kaynakça

Akpınar, Turgut, (1996). *Gordlevski V.A.* İstanbul: TDV Yay.

Bulut, Yücel, (2007). *Oryantalizm.* İstanbul: TDV Yay.

Gordlevsky, Vladimir Aleksandroviç, (2013). Dünden bugüne Türk meddahları (Meddah Aşkî Efendi'nin Hikâyeleri), (Çeviren A. Kıran). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50(1), 291-316.

Köprülüzade, Mehmet Fuad, (1927). Anadolu din tarihine dair. *Hayat Dergisi*, 40(2), 3-4.

Musalı, Namiq, (2012). *Rus şarkiyatçısı V.A. Gordlevsky'nin araştırmalarında anadolunun inanç hayatı ve somuncu baba.* Somuncu Baba ve Kültür Çevresi Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı, Aksaray, 152-171.

Musalı, Namiq, (2013). *Rus oryantalistlere göre ehl-i haklar.* İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

Ortaylı, İlber, (2019). *Bir ömür nasıl yaşanır.* İstanbul: Kronik Yayınları.

Гордлевский В. А., (1916). *Образцы османского народного творчества: Ч. 1, Москва: тип. "Крест. календаря".*

- Гордлевский В.А., (1960). *Избранные сочинения*. Том 1. Исторические работы. Москва: Издательство восточной литературы.
- Гордлевский В.А., (1961). *Избранные сочинения*. Том 2. Язык и литература. Москва: Издательство восточной литературы.
- Гордлевский В.А., (1962). *Избранные сочинения*. Том 3. История и культура. Москва: Издательство восточной литературы.
- Гордлевский В.А., (1968). *Избранные сочинения*. Том 4. Этнография, история востоковедения, рецензии. Москва: Издательство «Наука». Главная редакция восточной литературы.
- Ли Ю. А., Орешкова С. Ф., (2009). *Сектор Турции Института Востоковедения РАН (к полувековой истории существования)*. Москва: Институт востоковедения РАН.